

Allmänhetens inställning till mentalvården

Av psykolog Sigurd Dvoretzky, Göteborg

En undersökning (Se Socialmedicinsk tidskrift 1956:2) bland 933 slumpvis utvalda män i åldern 18—55 år från 200 kommuner i alla landsdelar i Sverige gav vid handen, att man visste mer om ärftligheten i fråga om cancer, tbc, könssjukdom och polio än i fråga om epilepsi och sinnessjukdom och hade en mer negativ inställning till personer, som haft någon av de två sistnämnda sjukdomarna än till dem, som haft någon av de förstnämnda. Man var således mycket mer obenägen att arbeta tillsammans med en f. d. epileptiker eller mentalsjuk, att anställa honom eller att låta sina barn gå i samma klass som han än då det gällde någon, som haft en av de övriga sjukdomarna. Artikeln slutar: "Ett återinträde i arbetslivet för en tidigare tbc-sjuk eller sinnessjuk kan utan anledning bli försvårat eller omöjliggjort. De största svårigheterna synes föreligga för epileptikerna och för de från sinnessjukhus utskrivna. Här erfordras såväl intensifierad upplysning som ett noggrant aktgivande på varje enskild patients problem." Denna fråga lär vara lika aktuell idag som för tio år sedan.

Undersökningens syfte

Avsikten med nedanstående undersökning har varit att indirekt studera allmänhetens inställning till olika frågor, som rör mentalvården — t. ex. till de mentalsjukas beteende, den vård de får, till den personal som arbetar på mentalsjukhus — samt att studera allmänhetens benämningar på mentalsjuka och på mentalsjukhusen.

Undersökningsmetoder

I samband med en föreläsning fick en av de deltagande grupperna (se nedan) under 15—20 minu-

ter skriva en uppsats efter att fått följande instruktion: "Tänk er att ni talar om för folk att ni arbetar på menalsjukhus. Hur brukar de reagera? Vad brukar de säga? Som rubrik kan ni sätta: 'Hur folk tror att det är att arbeta inom mentalvården.' Ämnet visade sig vara lätt att uppfatta och tiden räckte väl till. Deltagarna ombads ge så många konkreta exempel på yttranden och åsikter som möjligt. Uppsatserna var anonyma.

På grundval av dessa uppsatser konstruerades ett frågeformulär omfattande 53 uppgifter, som sedan besvarats anonymt av deltagarna (se nedan). Följande instruktion fanns angiven på varje formulär:

"Här nedan följer ett antal frågor och påståenden som folk i allmänhet kan tänkas framställa om mentalvården, om patienterna på mentalsjukhus och om den personal, som arbetar där.

I kolumnerna till höger står fyra alternativ till svar betecknade: Mycket ofta (1) — Rätt ofta (2) — Sällan (3) — Aldrig (4). Sätt en ring omkring det alternativ på varje uppgift, som Ni anser bäst beskriver, hur folk i allmänhet reagerar.

Exempel. Om ni markerar en ring omkring alternativ 2 på följande påstående: 'Jag skulle inte kunna arbeta på mentalsjukhus' betyder det, att ni Rätt ofta hört folk i allmänhet säga så.

Jag tackar på förhand för Er hjälp vid undersökningen."

Det betonades speciellt, att avsikten med undersökningen inte var att ge en uppfattning om deltagarnas åsikter utan om vad de hört folk i allmänhet yttra om de frågor, som ingick i formuläret. Undersökningen tog omkring 15 minuter att genomföra, och svaren var helt anonyma.

Undersökningsgrupper

Vid den förberedande undersökningen, som omfattade uppsatsen, deltog 25 mentalskötare och -sköterskor vid en fortbildningskurs inom mentalvården (juni 1965). Frågformuläret besvarades av denna grupp några veckor senare (juni 1965) och av en motsvarande grupp om 31 personer i november 1965, alltså inalles av 56 personer.

Resultat

Uppsatsen

Där gavs många exempel, som man sedan kunde använda mer eller mindre direkt i frågeformuläret såsom "... när man säger att det inte alls är så utan ungefär som ett vanligt sjukhus kan dom inte fatta det. Gamla uppfattningar från förr sitter oftast i." "Det kan väl vara livsfarligt. Jag menar patienterna kan ju göra vad som helst, dom är ju inte riktiga i huvudet." "Är det sant att patienterna har tvångströjor?" eller "Funderingar över om man själv är som man skall vara som vill arbeta med sådant."

Frågeformuläret

Svaren har uppdelats i tre ungefär lika stora grupper.

I grupp 1 placeras de 16 uppgifter, som deltagarna i 76—100 % markerat med alternativ 1+2. Det innebär, att allmänheten mycket ofta eller rätt ofta hyser och framför sådana åsikter, som beskrivs i respektive frågor. Hit hör åsikter om arbetet på mentalsjukhus som nervpåfrestande (96 %) och deprimerande (96 %), förvåning över att man kan arbeta på mentalsjukhus (96 %), beundran för dem som så gör (93 %), farhågor för att man blir påverkad av patienterna (91 %), nyfikna frågor om vad stormavdelningen är (91 %) och om patienterna är mycket konstiga (91 %), förmodan att det är svårt att koppla av arbetet när man kommer hem (86 %) och att man måste vara stark för att klara patienterna (84 %), undran om dessa någonsin kan bli friska (82 %), om man kan prata med dem (79 %) och förvåning över att man vågar arbeta på mentalsjukhus (77 %).

Till grupp 2 räknas de 19 uppgifter, där svarsmarkeringen 1+2 förekommer i 51—75 % av sva-

ren. Mycket ofta eller rätt ofta har 70—75 % av deltagarna hört folk i allmänhet framföra åsikter om att det måste vara god kamratanda bland personalen på ett mentalsjukhus (73 %), patienterna nog skriker mycket (73 %), arbetet förmodligen är bra betalt (73 %), patienterna slår personalen (71 %) och är obegåvade och dumma och inte kan lära sig något (71 %), är inlåsta i trånga celler (70 %) och att man aldrig riktigt kan lita på en som har varit patient på mentalsjukhus (70 %). En annan vanlig uppfattning är att personalen går i ständig livsfara (66 %) och att patienterna är fastbundna (66 %).

Grupp 3 omfattar de 18 uppgifter, där markeringen 1+2 förekommer i 0—50 % av svaren. Det är dock endast sju svar, där denna markering finns i mindre än 25 % av svaren. Inga åsikter, som mäts i detta formulär har fått markeringen 1+2 i noll procent. Samtliga åsikter i detta formulär kan alltså betecknas som åtminstone relativt vanliga bland allmänheten, sådana deltagarna i undersökningen uppfattat dem. I grupp 3 finner man mycket ofta eller rätt ofta åsikter om att patienterna har tvångströja (50 %), det är finare att arbeta på kroppssjukhus än på mentalsjukhus (48 %) och att patienterna bor i madrasserade celler (48 %). — Mindre än 20 % har svarat 1+2 på uppgifter som innebär att det måste vara något underligt med dem som arbetar på mentalsjukhus (14 %), personalen tagit arbetet i brist på annat (14 %) och att det är ett arbete att bygga på (14 %).

Två grupper av frågor avsåg att belysa, hur allmänheten benämner de mentalsjuka respektive mentalsjukhusen. I förra fallet förekommer markeringarna 1+2 i följande utsträckning: konstiga (86 %), tokiga (86 %), sinnessjuka (82 %), idioter (70 %), dårar (64 %), stollar (59 %) och patienter (39 %) och i senare fallet i följande omfattning: sinnessjukhus (93 %), mentalsjukhus (54 %) dårhus (43 %) och "det där stället" (29 %).

Diskussion

Resultatet ger ganska tydligt vid handen, att det fortfarande föreligger ett stort behov av upplysning om mentalvården, och man kan endast instämma

i avslutningen av undersökningen från 1956, när man t. ex. finner, att mentalvårdspersonal mycket ofta eller rätt ofta hört folk ge uttryck för den uppfattningen, att patienterna är inlåsta i trånga celler (70 %), inte kan bli friska (82 %) eller att de har tvångströja (50 %). Det är tänkbart, att sådana uppfattningar sammanhänger med bristande upplysning om eller direktkontakt med mentalvården eller för att citera några uppsatser, där deltagarna skrivit: "Underliga uppfattningar om patienternas beteende (i likhet med de skämthistorier man kan höra ibland)" och "I stort sett vad folk har fått från filmer och från gamla tider tror de att det är." I samband med diskussion om undersökningsresultatet med deltagarna nämnde flera av dem spontant, att filmen Ormgropen, som skildrade ett amerikanskt mentalsjukhus, härvidlag haft en ogynnsam effekt. Många, som sett denna film, har trott, att den även skildrar förhållandena på svenska mentalsjukhus.

Det är anmärkningsvärt, att det så ofta förekommer värdeladdade och nedsättande uttryck för att markera mentalsjuka eller mentalsjukhus — tokiga (86 %), idioter (70 %), dårar (64 %), stolar (59 %), dårhus (43 %), medan uttrycket patienter är betydligt mer sällsynt (39 %). Glädjande är i detta sammanhang, att uttrycket mentalsjukhus (54 %) är vanligare än dårhus, men fortfarande är det dock vanligast att kalla denna institution för sinnessjukhus (93 %). Det är väsentligt att verka för spridning av mer neutrala och icke så värdeladdade ord. Detta innebär inte endast att man vill ändra en benämning utan även vill få fram en mer moderat inställning till denna vårdform. Jämför exempelvis uttrycket fattigvård i stället för det nuvarande socialvård.

Allt fler människor riskerar att komma ur psykisk och/eller fysisk balans till följd av det komplicerade samhället, den ökade stressen, tablettförbrukningen etc., och det är därför beklagligt att finna så utbredda fördomar och vanföreställningar om mentalvården och de mentalsjuka t. ex. att patienterna inte kan bli friska (82 %), är dumma och inte kan lära sig något (71 %), man inte kan lita på en som varit patient på mentalsjukhus (70 %). Än värre är den höga siffra, som anger, att folk i allmänhet inte skulle låta någon få veta, om de

själva hade någon anhörig som är eller varit på mentalsjukhus (61 %). Många som själva varit på mentalsjukhus eller som haft anhöriga där går således troligen i ständig rädsla för att detta skall bli upptäckt, vilket kan utgöra en värre press än själva sjukhusvistelsen. I många fall kan nog sådan rädsla hindra människor från att söka vård för sig själva eller någon behövande anhörig.

Den personal, som arbetar på mentalsjukhus och finner, att allmänheten talar nedsättande om detta arbete och om patienterna, fäster sig kanske inte vid detta, därför att de förstår, att sådana uttryck beror på okunnighet eller tanklöshet eller de blir ännu mer måna om att hjälpa de mentalsjuka, eftersom omgivningen hyser så ringa förståelse för dem. Man får dock inte bortse från möjligheten, att även intresserade och duktiga mentalvårdare blir nedstämda eller arga eller tröttnar på sitt arbete, om de får höra av omgivningen, att deras arbete är nedvärderat och ringaktat, i synnerhet om sådana åsikter framförs av dem, som de ser upp till eller brukar lyssna till. Det finns även risk för att personer, som skulle passa för vårdarbete, underlåter att välja ett arbete på mentalsjukhus, därför att människor i deras omgivning fnyser åt yrkesvalet eller avråder dem från detta, även om de inte känner till så mycket om mentalvårdsarbetet. Negativa eller varnande åsikter finner man i stor omfattning i svaren — förvåning över att man kan arbeta på mentalsjukhus (96 %), åsikten att detta arbete inte är något att ägna sig åt (59 %), uppfattning av arbetet som deprimerande (96 %) och nervpåfrestande (96 %) och misstanke om att man kan bli påverkad av patienterna (91 %).

Det kan inte heller vara angenämt att glorifieras, därför att man valt ett visst yrke — att bli beundrad redan av den anledningen att man arbetar på mentalsjukhus (93 %), att människor blir förvånade över att man vågar arbeta där (77 %), förmodar att man måste vara mycket stark för att klara patienterna (84 %) el. dyl. Var och en, som arbetar inom mentalvården, har här möjlighet att sprida saklig upplysning om sitt arbete och de kvalifikationer, som detta kräver. Sådan upplysning måste spridas oupphörligt, och man bör inte bli besviken över att ständigt få höra osakliga, ironiska eller

överdrivna åsikter om mentalsjuka eller om den personal, som är anställd på mentalsjukhus.

Man kan inte direkt jämföra denna undersökning med den, som nämndes i inledningen. Föreliggande undersökning har inte skett via intervjuer utan via frågeformulär och inte skett direkt bland allmänheten utan bland personal i mentalvården, som delgivit sin uppfattning om allmänhetens inställning till mentalvården. Deltagarna har varit anonyma, de har varit positiva till undersökningen (89 % har ansett det vara mycket trevligt eller trevligt att delta) och i regel tycks det vara lätt att besvara frågorna (75 % lätt eller mycket lätt), vilket utgör en viss garanti för att de svarat uppriktigt. De har inte haft något rimligt skäl att göra annorlunda. Det skulle emellertid vara intressant att komplettera denna undersökning med en intervjudel, vilket emellertid är omöjligt, eftersom det knappast går att sammanföra alla deltagare igen.

Man kan även tänka sig en utvidgning av undersökningen på så sätt, att man låter mentalvårdspersonal

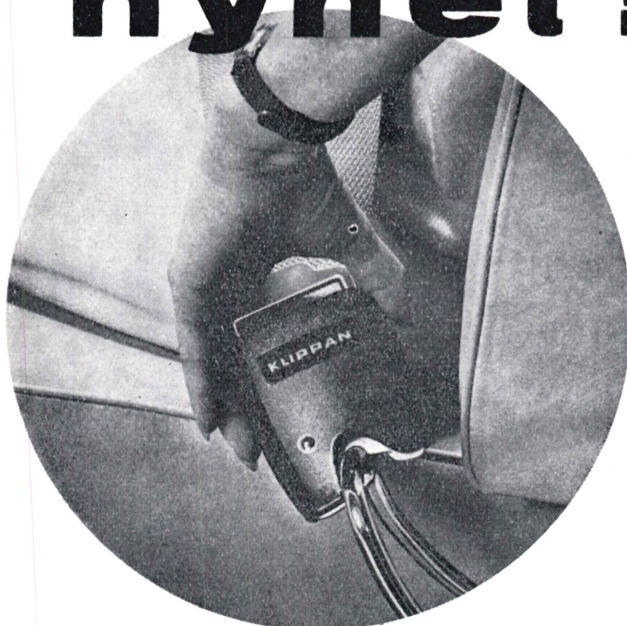
vid andra sjukhus och befattningshavare av olika slag genomgå samma frågeformulär för att se, om det blir samma eller skiljaktiga resultat. Det kan nämnas, att de båda grupper, som deltagit i undersökningen, nådde tämligen likartade resultat. De skillnader, som fanns, kan helt förklaras som slump-effekter.

Slutligen vore det intressant att låta en slumpvis utvald grupp personer besvara dessa frågor. I så fall bör man komplettera med intervjuer, eftersom det här rör sig om känsloladdade åsikter, som man vid en enkät kan tänkas försköna eller förneka.

Sammanfattning

I artikeln redogörs för dels ett förförsök, där 25 mentalvårdsanställda i en uppsats fick skriva om vad folk i allmänhet anser om mentalvården, om mentalsjuka och om arbetet på mentalsjukhus och dels en huvudundersökning, där 56 mentalskötare och -sköterskor fick besvara 53 frågor om allmänhetens inställning till olika sidor av mentalvården.

nyhet !

KLIPPANS BYGELBÄLTE KAN ÖPPNAS MED EN HAND I ALLA LÄGEN !

- En lätt tryckning – bältet är låst!
- Lätt att öppna – öppningskraften är mindre än hälften av vad myndigheterna föreskriver!
- Lätt att öppna med såväl vänster som höger hand – även om bilen ligger upp och ned!
- KLIPPANS bygelbälte har bandjusteringen vid låset – Ni gör det med en hand, även under färd!

AB BRÖDERNA OTTOSSON & CO KLIPPAN

KLIPPAN

